

◆◆◆ HÁMORI ANTAL

Életvégi döntések – autonómia és életvédelem kánonjogi és világi jogi összehasonlítással*

„Ragyogjon ránk a te arcod világossága, Urunk.”¹

BEVEZETÉS

A jelen tanulmány az életvégi döntéseket, az autonómia és az életvédelem kapcsolatát – a jogbiztonságot is szolgálva – kánonjogi és világi jogi összehasonlításban tárgyalja. E téma és feladat nem könnyű, mert nagyon súlyos, hatalmas területet ölel fel, ugyanakkor igen aktuális. Az *életvégi döntések* rendkívül nehezek, összetettek (pl. szenvedés, félelem, ki, mely jogalany mikor, mit, milyen feltételekkel, hogyan tehet, illetve nem tehet),² és a *jog* fogalma sem egyszerű. Felfogásomban az autonómia és az életvédelem – az objektíve helyes erkölcsi rend szerint – *egybecseng*; így az életvégi döntések mértékletesek, jogba ágyazottak. Ami a kánonjog és a világi jog alapvető viszonyát illeti: mindkettő a *jóban*, az *igazban* gyökerezik.³ *Jognak* az nevezhető, ami *jó*, ami helyes – *igazságos*, méltányos.⁴

* Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán „Autonómia, életvédelem, jogbiztonság – az életvégi döntések szabályozása” címmel 2019. január 30-án rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett, lábjegyzetekkel bővített változata.

¹ Zsolt 4,7b, lásd: SZENT II. JÁNOS PÁL, *Veritatis splendor* kezdetű enciklika a katolikus Egyház minden püspökének az Egyház erkölcstanának néhány alapvető kérdéséről, 1993. augusztus 6., in *Acta Apostolicae Sedis* (a továbbiakban: AAS) 85 (1993) 1133-1228; magyarul: (Pápai Megnyilatkozások XXIV) (Budapest 1993; a továbbiakban: VS) 2. pont; vö. pl. VS 40., 42. pont.

² *Félelem* amiatt is lehet, hogy amikor a lélek elhagyja a testet, a lélek szenvedni fog. E félelemmel is súlyosabb tud lenni az a *szenvedés*, amelyben az ember a halált kívánja.

³ Vö. pl. a német *Recht* (jog) gyökere a *richtig* (igaz), a magyar *jog* szó pedig a *jóból* ered; lásd pl.: Diós István, *Jog*, in *Magyar Katolikus Lexikon V* (Budapest 2000) 861-863.

⁴ A *jog* leginkább külső, (jórészt) alanyok közti viszonyokat szabályozó, kötelező erővel bíró magatartási normák rendszereként ragadható meg, amely a *jóra*, a *helyesre*, az *igazra* irányul, hozzájárulva mind az egyéni, mind a közösségi élet megfelelő kiteljesedéséhez, *igazságos* rendjéhez, belső békéjéhez, *örök boldogságához*. Vö. pl. SZENT II. JÁNOS PÁL, *Evangelium vitae* kezdetű enciklika az élet védelméről, 1995. március 25., in AAS 87 (1995) 401-522; magyarul: (Pápai Megnyilatkozások XXVI) (Budapest 1995; a továbbiakban: EV) 72. pont; NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az egyetemes etika keresése. A természeti törvény új szemlélete* (Római Dokumentumok XLII) (Budapest 2013) 74-77, 80; ERDŐ Péter, *Az igazságtalan törvények és a*

A kánonjog és a világi jog közötti különbséget, illetve kapcsolatot tekintve elmondható, hogy a kánonjog forrásai közt mindenkor első helyen a *Biblia könyvei* és az *Egyház tradíciója* állnak, a végső normatív elv a kinyilatkoztatott igazság, alapelveként is feltételezve a tanítói hivatallal való egységet. Az Egyházban a természetjog, illetőleg a tételes isteni jog normái, követelményei közvetlen, jogi jellegű érvényességgel is rendelkeznek, a pozitív jogon túli valóságot is mindig szem előtt kell tartani, ezért is minősül az isteni jog a hatályos kánonjog alkotórészének. A kánonjog módszere a természetfeletti valóság felé nyitott sajátos megismerési mód, amelynek központi meghatározója a jogalkalmazás igénye, sokszor teológiai alapon kell interpretálni a tételes egyházi törvényt is. Az egyházi jog és a világi jogok különbsége céljaikban és az azokhoz tartozó eszközökben ragadható meg, az ember teljes méltóságának védelme és kibontakoztatása azonban a világi jognak is célja kell, hogy legyen. A kánonjog – az Egyház sajátos céljának megfelelően – az üdvösséget mint az ember végső javát kívánja elsődlegesen szolgálni; az egész egyházjog célja és legfőbb vezérelve a lelkek üdvössége (*salus animarum*), miként a jelenleg hatályos, 1983. évi *Codex Iuris Canonici* (CIC) 1752. kánonjában olvasható: „A lelkek üdvösségének az egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie.” Hangsúlyozandó, fontos, hogy a világi társadalmak (is) az emberi személyt állítsák jogrendjük középpontjába, és soha ne vonják ki magukat a természetjog követelményei alól, amelyeknek minden helyen és minden nép számára, ma és mindig érvényesülniük kell: az állam is a természetjog figyelembevételével köteles hozni és alkalmazni szabályait. A pozitív normákba – például az írott alkotmányba – összegyűjtött természetjog megmarad folyamatosan természetjognak, és mint ilyet kell magyarázni. A természetjog felvétele a pozitív jogba nem alakítja át azt pozitív joggá, hanem a pozitív jog hozzákapcsolja saját erejét (pl.

---

vallásszabadság, in *Kánonjog* 17 (2015) 15; Uő, *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7) (Budapest 4²⁰⁰⁵) 47-49; Uő, *Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben* (Egyház és jog. Kiadványok a kánonjog és az egyházakkal kapcsolatos jog köréből II) (Budapest 1995) 51, 174, 217; FRIVALDSZKY János, *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei* (Budapest 2011) 254-255; Uő, *Klasszikus természetjog és jogfilozófia* (Budapest 2007) 436, 438; HÁMORI Antal, *Természetjog és (alkotmány)bíráskodás a még meg nem született emberi lény védelmében*, in *A Természetjog Napja. Konferenciatanulmányok* (szerk. Frivaldszky János, Tussay Ákos; Budapest 2017) 22-28; Uő, *Etika. Erkölcsstani alapfogalmak gazdaságetikai kitekintéssel* (Budapest 2016) 21-23; Uő, *Életről, halálról, méltóságról és jogról – Julesz Máté könyve kapcsán*, in *Magyar Jog* 63 (2016) 10/605-608; Uő, *Erkölc és jog – életvédelem: válságban*, in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója* 29 (2012) 4/113-119; SZUROMI Szabolcs Anzelm, *A „peccatum” és a „vitium” eltérő megítélése a kánonjogi források tükrében*, in *Kánonjog* 17 (2015) 60-61. A mértékletességhez és a többi sarkalatos erényhez lásd pl.: PIEPER, Josef, *A négy sarkalatos erény. Okosság, igazságosság, bátorság, tartás és mérték* (XX. századi keresztény gondolkodók 10) (Budapest 1996).

a biztonságot és a bizonyosságot); így továbbra is a természetjog megismé-
résének és alkalmazásának saját szabályai szerint kell magyarázni.⁵

Kérdés, mikor mértékletesek az életvégi döntések, mi az autonómia és az
életvédelem összhangja, mi a jó, mi a helyes – igazságos, méltányos, jogsze-
rű (mi a „Ne ölj!”⁶ tartalma)?

E kérdések megválaszolása előtt érdemes tisztázni a *passzív eutanázia* fo-
galmát: nem minősül eutanáziának az életfenntartó vagy életmentő beavat-
kozás visszautasításának lehetősége, ha a beteg olyan súlyos betegségben
szenvet, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül
– megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – halálhoz vezet és gyógyíthatat-
lan, s a betegség *természetes* lefolyása lehetővé van téve.⁷ Ennek értelmében
– megítélésem szerint – a hatályos magyar jog, ezen belül az egészségügyről
szóló, 1997. évi CLIV. törvény sem ismeri az eutanáziát (sem aktív, sem
passzív formájában). A fogalmi elhatárolás szempontjából a konjunktív fel-
tételek közül a „természetes” szónak is meghatározó jelentősége van. Az eu-
tanázia fogalmának meghatározása vonatkozásában meglévő véleménykül-
önbségek egy része – meglátásom szerint – a „természetes” szó, illetve a
„betegség természetes lefolyását lehetővé téve” szövegrész eltérő értelmezé-
se miatt áll fenn.⁸ Így az ún. „túlbugzó gyógyítás” elutasítása – az általam is
képviseelt terminológia szerint – nem tartozik a *passzív eutanázia* körébe.⁹

⁵ Lásd pl.: ERDŐ, *Egyházjog...* 49-54, 91-93, 211-212; Uő, „*Salus animarum: suprema lex*”. A *lek-
kek üdvösségére való utalások szerepe a katolikus egyház hatályos törvénykönyveiben*, in *Ká-
nonjog* 5 (2003) 7-18; ERDŐ, *Az egyházjog teológiája...* 191-217; Uő, *A „katolikus természetjog-
tan” gyökerei a sztoikusok filozófiájában*, in *Jogtudományi Közöny* 49 (1994) 342-352; Uő,
Eszmetörténeti megjegyzések a természetjog fogalmának katolikus használatához, in *Az egészség
szolgálatában. Köszöntő Békés Gellért 80. születésnapjára* (Pannonhalma 1994) 263-284; Uő,
Méltányosság a mai egyházjogban, in *Vigilia* 58 (1993) 2/117-123; FÜRST, Carl Gerold, *Az egy-
házjog lényegéről*, in *Communio* 1 (1993) 3/58-70; HERVADA, Javier, *Kritikai bevezetés a termé-
szetjogba* (Budapest 2004) 198; Uő, *Il dritto naturale nell’ ordinamento canonico*, in *Ius Eccle-
siae* 1 (1989) 493-508; HORVÁTH Sándor, *A természetjog*, in *Vigilia* 14 (1949) 218-234; Uő, *Az
örök törvény*, in *Vigilia* 13 (1948) 513-521; KUMINETZ Géza, *Katolikus házasságjog (Különös te-
kintettel a latin egyház jogára)* (Budapest 2002) 32.

⁶ Lásd: Kiv 20,13; 23,7; MTörv 5,17; Mt 5,21. Vö. pl. HÁMORI Antal, *A „duplex effectus” és a
„kisebbik rossz” elve az állapotos nő életveszélye esetén*, in *Magyar Sion* 12 (2018) 2/239-253;
Uő, *Az abortusz és a fogamzásgátlás tilalma – nehéz esetek tárgyalása, a Humanae vitae 50., a
Donum vitae 30. és a Dignitas personae 10. évfordulója kapcsán (élet-„rivalizálás”, válással fe-
nyegetés, IVF-lét megélése)*, in *Athanasiana* 46 (2018) 1/54-74.

⁷ Lásd: az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) 20. § (3) bekez-
dés; részletesen pl. HÁMORI Antal, *Az „eutanázia” fogalmi meghatározása, erkölcsi és jogi mi-
nősítése*, in *Magyar Bioetikai Szemle* 13 (2007) 1/24-32.

⁸ Lásd pl.: 22/2003. (IV. 28.) AB határozat, Dr. Bihari Mihály alkotmánybíró különvéleménye.

⁹ Részletesen lásd pl.: HÁMORI Antal, *Az emberhez méltó „halál” megélése – A haldokló, szenvedő
beteg életének és méltóságának tisztelete, védelme*, in *Magyar Jog* 64 (2017) 7-8/492-493;
Uő, *Az „eutanázia” és a katolikus erkölcsoteológia*, in *Ideje van az életnek, és ideje van a megha-
lásnak... Életvégi döntések keresztényen etikai megközelítése* (szerk. Fazakas Sándor, Ferencz Ár-
pád; Debrecen 2014) 103-111; Uő, *Az eutanázia és a túlbugzó gyógyítás problémája. Etikai,*

Megemlítendő, hogy a jelenleg hatályos magyar állami szabályozás nem tartalmazza az eutanázia szót; korábban pedig jogellenes magatartásként foglalta magában.¹⁰ Az eutanázia szó a CIC-ben és a *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*ban (CCEO – 1990) sem szerepel, de kánonjogi relevanciával bíró hiteles egyházi tanítóhivatali megnyilatkozásokban – mint erkölcsileg és jogilag rossz magatartásról – bőségesen olvashatunk róla,¹¹ s így a CIC 1397. kánonjának, a CCEO 1450. kánonja 1. §-ának, illetve az eredményes „magzati eutanázia” (lásd ún. „genetikai indikáció”) esetében a CIC 1398. kánonjának, a CCEO 1450. kánonja 2. §-ának hatálya alá esik, azaz büntetőjogilag is jelentőséggel bír.¹²

jogi, teológiai szempontok (Budapest 2013) 13-17, 73-86.

¹⁰ A főszabály szerint 1998. július 1. napjától hatályos Eütv. (pl. 20-23. §-aiban foglalt) – lásd uo. 245. § (1) bekezdés –, valamint az ugyanezen a napon hatályba lépett egyes egészségügyi ellátások visszautasításának részletes szabályairól szóló 117/1998. (VI. 16.) Korm. rendelet – lásd uo. 11. § (1) bekezdés – rendelkezéseivel 2007. június 30. napjáig alkalmazandó volt az egészségügyi dolgozók rendtartásáról szóló 11/1972. (VI. 30.) EüM rendelet 20. §-ának (1) bekezdése is, amely kimondta: „Az orvosnak meg kell tagadnia az orvosi tevékenységet, ha a beteg, a hozzátartozója vagy bármely más személy olyan orvosi tevékenység kifejtését kéri, illetőleg olyan orvosi tevékenység elvégzésére kívánja rábírti, amelyet jogszabály tilt [pl. csak kórházban végezhető műtétnak magánorvosi rendelőben való elvégzése, életnek gyógyíthatatlan betegség miatti kioltása (euthanázia) stb.]” Az EüM rendeletet 2007. július 1. napjától hatályon kívül helyezte: 30/2007. (VI. 22.) EüM r. 2. §. Ez azt a véleményt támasztja alá, hogy a magyar állami szabályozás az Eütv. hatályba lépését követően sem engedte meg az „eutanáziát”.

¹¹ Részletesen lásd pl.: HÁMORI, Antal, *A haldokló, beteg ember életének és méltóságának tisztelete az Egyház tanításában. Az „eutanázia” problémája erkölcs-teológiai szempontból, profán szakirodalmi és jogi kitekintéssel* (Erkölcsteológiai Könyvtár 8) (Budapest 2009) 29-56 (vö. uo. 86-91). A passzív eutanázia hiteles egyházi tanítóhivatali megnyilatkozásokban bekövetkezett fogalmi változásához lásd pl.: *Az élet kultúrájáért. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele a bioetika néhány kérdéséről* (Budapest 2003); a továbbiakban: *MKPK 2003. évi bioetikai körlevél*) 68., 75., 79-80. pont. A hiteles egyházi tanítóhivatali megnyilatkozások kánonjogi relevanciájához lásd. pl.: CIC 749-750., 752-754. k.; CCEO 597-600. k.; HÁMORI Antal, *Az egyház erkölcsi tanításának kánonjogi relevanciája az élet- és családvédelem területén*, in *Iustum Aequum Salutare* 12 (2016) 1/251-262.

¹² A CIC 1397-1398. kánonjához és a CCEO 1450. kánonjának 1-2. §-ához – világi jogi összehasonlítással – részletesen lásd: HÁMORI Antal, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítással* (Budapest 2006) 59-202. A magzati eutanáziához lásd pl.: HÁMORI Antal, *A még meg nem született emberi lény élete és a vele keletkezettlen fogvatékos gyermek emberi méltósága védelmének összefüggése – válasz az EBH 2015.P.11.-re, in Jogtudományi Közlöny* 73 (2018) 1/46-52. Érdemes megemlíteni, hogy az EBH 2015.P.11. számú döntéssel ellentétes álláspontot a Kúria korábbi, 2014. április 16-i, Pfv.20.800/2013/7. számú döntése is tartalmaz: „A II. rendű felperes által a gyermek léte miatt érvényesített jövedelemkiesésre alapozott kárigeny tekintetében is egyet értett a Kúria a jogerős részítéletben írtakkal. Kétségtelen: a genetikai, teratológiai ártalom következtében fogvatékosággal született gyermeknek az egészségügyi szolgáltatóval szembeni saját jogú kártérítési igényéről szóló 1/2008. Polgári jogegységi határozat elsődlegesen a sérült gyermek viszonylatában fogalmazta meg a Legfelsőbb Bíróságnak a bírósági jogalkalmazás egysége biztosítása érdekében kifejtett álláspontját, mégis a szülőket megillető kártérítési igény tekintetében is orientál. »A kár: egy személy vagy vagyontárgy vonatkozásában – annak korábbi állapotához mért – hátrányosan megváltozott állapot. A természeténél fogva egészségkárosodással született gyermeknél károsodás előtti állapot nem volt; így nincs vi-

A mai magyar állami büntető törvénykönyv szerinti szabályozáshoz képest a különbségek különösen a következőkben állnak: míg az állami reguláció az „aki mást (...) megöl”-ben és az „öngyilkosságban közreműködés”-ben ölt testet,¹³ addig a kánonjog az „aki emberölést követ el”-ben („*qui homicidium patrat*”) gondolkodik, amibe értelemszerűen a saját élet kioltása is beletartozik (lásd ún. „eredménytelen bűncselekmény”). Az más kérdés, hogy ha *kétség* merül fel – lásd az egyházi büntető-eljárásjog által is ismert „*in dubio pro reo*” elvét –, egyéb, kevésbé hátrányos jogkövetkezmények sem kerülnek alkalmazásra,¹⁴ eredményes önölés esetében ugyanis alig képzelhető el olyan helyzet, amikor az öngyilkosság bűn jellege, illetve a teljes beszámíthatóság nyilvánvalóan bizonyítható, s egyszersmind a temetés elvégzése botrányt is okozna.¹⁵

A kétfajta jogrend közti különbség sajátos *büntetések* céljaiban és eszközeiben is tükröződik: míg az egyházi jog elsődlegesen az *örök életet* szolgálja, hirdeti és védelmezi (azt tekinti a legfőbb közjónak), addig a világi jog az e világi életre (a földi javakra) koncentrálna, eszközeit (pl. büntetési tételeit) annak szolgálatában biztosítja. Ha azonban az ember teljes méltóságának védelme és kibontakoztatása a világi jog célja (nem annak megsértése és meg-

---

szonyítási alap, amiért is a hátrányos állapotváltozás – azaz a kár – nem értelmezhető.« Az emberi élet nem tekinthető kárnak. Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése szerint minden embernek velészületett joga van az élethez. Magyarország Alaptörvényének II. cikke kimondja, hogy minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg. Téves megközelítés, hogy a genetikai ártalommal világra jött gyermek esetén a szülők viszonylatában a vagyoni kár a gyermek nélküli és a fogyatékos gyermek által meghatározott életkörülmények alapján határozandó meg. A II. és III. rendű felperes felülvizsgálati kérelmükben maguk adták elő, hogy nem gyereket, hanem »egészséges gyereket« akartak. Nem foglalkozva e megközelítés erkölcsi aggályosságával, magából a felperesi nyilatkozatból következik, hogy a viszonyítás alap az az állapot, amelyben a II. és III. rendű felperesnek egészséges gyermeke született volna ahhoz képest, hogy első gyermekük genetikai ártalommal született. Tehát nem a »nem lét« és a »fogyatékos lét« anyagi vonatkozásai közötti különbség határozhatja meg a vagyoni károkat, hanem a felperesek által is kívánt »egészséges gyermek«-hez képest a fogyatékoságból eredő többletköltségek.»]; vö. HÁMORI Antal, *A még meg nem született emberi lény élete és a vele-keletkezett fogyatékos gyermek emberi méltósága védelmének összefüggése a mai magyar jogban*, in *A Természetjog Napja. Konferenciatanulmányok* (szerk. Frivaldszky János, Tussay Akos, Budapest 2017) 43-111; Uő, *Az ember élve születése nem káresemény (a Legfelsőbb Bíróság 1/2008. PJE számú jogegységi határozata; alkotmányjogi aspektusok)*, in *Jogtudományi Közöny* 64 (2009) 11/471-482.

¹³ Lásd: a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 160. § (1) bekezdés, 161. §, 162. § (1)–(2) bekezdés; a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 166. § (1) bekezdés, 167. §, 168. § (1)–(2) bekezdés.

¹⁴ Lásd pl.: HÁMORI, *A haldokló, beteg ember életének és méltóságának tisztelete...* 205-206 (670. lj.); HÁMORI, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében...* 137-138, 214-215.

¹⁵ Vö. CIC 1184. k. 1. § 3. sz., 2. §, 1185. k.; CEO 877. k.; részletesen lásd pl.: HÁMORI Antal, *Az öngyilkosság kánonjogi nézőpontból*, in *Halálos bűn és szabad akarat. Öngyilkosság a jogtudomány tükrében* (szerk. Filó Mihály; Budapest 2013) 88-100; Uő, *Az öngyilkosság kánonjogi aspektusai*, in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója* 29 (2012) 1/10-25.

semmisítése, lásd pl. művi abortusz és eutanázia), eszközül pedig a természetjog követelményeit is segítségül hívja, annak figyelembevételével hozza és alkalmazza szabályait, akkor a világi jog is az emberi testvériséget, az ember igaz javát és az egész emberiséget szolgálja.¹⁶

Az, hogy a mai magyar állami büntetőjogi szabályozás – szemben a kánonjoggal – nem rendeli büntetni az öngyilkosságot, nem jelenti azt, hogy e cselekmény az állami reguláció szerint jogszerű lenne: a polgári jog ugyanis tiltja.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:1. § (2) bekezdése akként rendelkezik, hogy: „A jogképességet korlátozó jognyilatkozat semmis.”; az ehhez fűzött magyarázat szerint: „Az ember és jogalanyiséga olyannyira elválaszthatatlanok egymástól, hogy a jogképességről maga a jogosult sem rendelkezhet. Ezért a (2) bekezdés kimondja, hogy a jogképességet korlátozó jognyilatkozat semmis. Az ember tehát sem szerződéssel, sem egyoldalú jognyilatkozattal nem mondhat le arról, hogy jogokat szerezzen és kötelezettségeket vállaljon. A rendelkezés az *a minori ad maius* elvéből következően a jogképesség teljes kizárását tartalmazó nyilatkozatra is vonatkozik.”¹⁷

A személyiségi jogok általános védelme körében a Ptk. 2:42. §-ának magyarázata tartalmazza: „Az élethez való jogról való lemondás, az élethez való jog megsértésébe való jogosulti hozzájárulás a büntető törvényben szabályozott emberölés miatt nem lehet érvényes. A személyiségi jogok védelmét értelemszerűen így nem lehet kizárólag az érintett jogalany kívánságaitól, önrendelkezési jogának gyakorlásától függővé tenni. Más szóval a jognak a jogalanyt saját magától is meg kell védenie bizonyos szituációkban. Ezek a helyzetek azonban pontosan kategorizálhatatlanságuk és sokszínűségük okán szükségszerűen nem kaphatnak helyet a Ptk.-ban egy felsorolás formájában. (...) Bár a Ptk. külön nem rögzíti, azonban a továbbiakban is helytálló az a felfogás, mely szerint az érintett személyiségi jogait nem korlátozhatja és nem zárhatja ki, sem egyoldalú nyilatkozattal, sem szerződéssel. A személyiségi jogokat korlátozó általános, nem helyzetekre specializált szerződések és egyoldalú nyilatkozatok tilalma védelem az ellen, hogy a bármilyen kiszolgáltatott helyzetbe kerülő jogosult feláldozza személyiségi jogait pillanatnyi szorult helyzetéből történő szabaduláshoz.”¹⁸ Továbbá: „A személyiségi jog a jog alanyának testi és szellemi személyiségi értékeire vonatkozik,

¹⁶ Részletesen lásd: HÁMORI, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében...* 95-100, 121-122, 168-176, 199-202.

¹⁷ Lásd: *Az új Ptk. magyarázata I/VI* (szerk. Wellmann György, Budapest 2013) 78 (Körös András – Makai Katalin).

¹⁸ Lásd: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja I* (szerk. Osztovits András; Budapest 2014) 258-260 (Fézer Tamás).

amelyek elválaszthatatlanok a jog alanyától, lemondani róluk nem lehet. (...) A személyiség szabadságának korlátját jelenti *az a közösség, amelyben az egyén él, cselekszik, gondolkodik*. Amikor a személyiséget elsődlegesen mint individuumot tekintjük, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a más emberre (embercsoportra) jellemző általános igények érvényesülését sem. Az általános és csoportnormák figyelembevétele abban jut kifejezésre, hogy a személyiségvédelem határait hol húzhatjuk meg. (...) Nem lehet szó olyan hozzájárulásról, amelyben valaki valamennyi személyiségi jogáról rendelkezik, azok megsértéséhez hozzájárul. (...) a törvény 6:526. §-a semmissé nyilvánítja az életet, testi épséget vagy egészséget károsító magatartás esetén a felelősség korlátozását vagy kizárását.”¹⁹ A Ptk. 6:152. §-a pedig kimondja: „*A szándékosan okozott, továbbá emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító szerződészegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis.*”²⁰

Miként a Magyar Katolikus Püspöki Konferenciának *Az élet kultúrájáért* című, 2003. évi hiteles egyházi tanítóhivatali megnyilatkozásában is olvasható: „*Az alany autonómiájának hangsúlyozása nem juthat el az autonómia forrásának, azaz önmaga létének megszüntetéséig.*”²¹

Az autonómia és az életvédelem összhangjának vizsgálata²² megkívánja az autonómia fogalmi meghatározását is. Ha autonómia alatt önrendelkezést, önrendelkezési szabadságot (is) értünk, akkor sincsen szó határtalanságról, amelyre – az életvédelemmel összefüggésben – példának hozhatjuk fel az orvos lelkiismereti szabadságát, az ahhoz való jogot (vö. pl. eutanázia, öngyilkosságban közreműködés),²³ a közösség (pl. a család, a társadalom) jogát, jogos érdekét, az állam életvédelmi kötelezettségét (az emberi élet alapvető értékét), a közjót, a rész és az egész (az egyén és a közösség)

¹⁹ Lásd: *Az új Ptk. magyarázata I/VI* (szerk. Wellmann György; Budapest 2013) 145, 147, 149 (Petrik Ferenc). Vö. pl. Ptk. 6:2. § (2)–(3) bekezdés: „(2) Egyoldalú jognyilatkozatból jogszabályban meghatározott esetekben keletkezik kötelem. Ezekre a kötelmekre a kötelmek közös és a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni. (3) Kötelem jogszabályból, bírósági vagy hatósági határozatból akkor keletkezik, ha a jogszabály, a bírósági vagy a hatósági határozat így rendelkezik, és a kötelezettet, a jogosultat és a szolgáltatást meghatározza. Ezekre a kötelmekre a kötelmek közös és a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni.”; és Ptk. 6:9. §: „A jognyilatkozat hatályára, érvénytelenségére és hatálytalanságára – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni.”

²⁰ Vö. CIC 1290. k.; és a „Ne ölj!” parancsa (Kiv 20,13; 23,7; MTörv 5,17; Mt 5,21).

²¹ Lásd: *MKPK 2003. évi bioetikai körlevél* 85. pont második mondat.

²² Lásd pl.: HÁMORI, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében...* 209-230; Uő, *Az „autonómia tisztelete” a magyar jogban (a szíami ikrek élethez való joga és szülei önrendelkezéshez való joga „kollíziója”-nak tükrében)*, in *Alma Mater* (2001) 5/113-134.

²³ Vö. pl. HÁMORI Antal, *Az orvos lelkiismereti szabadsága és a duplex effectus elve az állapotos nő életveszélye esetén. Egyházjogi aspektusok*, in *Magyar Sion* 5 (2011) 2/197-226; Uő, *A magzatvédelem kánonjogi aspektusai és az orvos lelkiismereti szabadsága*, in *A Magyar Katolikus Orvosok Szent Lukács Egyesületének Tudósítója* 23 (2006) Supplementum 173-204.

érdekeinek objektíve helyes összhangját (az emberi élet nemcsak személyes, hanem közösségi érték is).²⁴ Mindez jól mutatja, hogy az *életvégi döntés*nek nem szabad önkényesnek, mértéktelennek, vakmerőnek, illetve gyávának, igazságtalannak, jogellenesnek lennie (lásd pl. túlbuzgó gyógyítás, illetve eutanázia, öngyilkosság). A rossz választása visszaélés a szabadsággal; a rosszra valójában nincsen szabadság; a szabadság, az igaz szabadság az igazságban és nem az igazságtól való szabadságban áll.²⁵

Nézetem szerint az életvégi döntések akkor mértékletesek, igazságosak, kánoni és világi jogi értelemben jogszerűek, azaz az autonómia és az életvédelem akkor van összhangban, ha a halált – az alábbiakban említettek szerint – nem siettetjük, és nem is késleltetjük.

Az Egyház tanítása szerint az eutanázia erkölcsileg és jogilag rossz magatartás, a szándékos, elfogadhatatlan *emberölés* egyik fajtája (ártatlan ember halálának közvetlen, szándékos előidézése),²⁶ a halál közeli állapotban lévő másik ember (beteg) *megölése* azzal a szándékkal, hogy fájdalmát (szenvedését) megszüntessék, illetve csökkentsék, akár saját kérésére vagy beleegyezésével, akár a nélkül (pl. kómában lévő beteg), úgy, hogy *nem* teszik lehetővé a betegség *természetes* lefolyását, vagy más vonatkozásban sértik a „*duplex effectus*” („kettős hatás”) elvét.²⁷ A *passzív* (mulasztással megvalósuló) eutanázia esetében a beteg életének megmentésére kötelezett személy (orvos) nem fejt ki olyan tevékenységet, amelynek megtételére *reális* lehetősége van, és amely megakadályozná a halálos eredmény bekövetkezését. Az

²⁴ Vö. pl. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) I. cikk (1)–(3) bekezdés, II. cikk, VII. cikk (1) bekezdés.

²⁵ Lásd pl.: VS 64. pont; HÁMORI, *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében...* 27-34. Vö. pl. Jn 8,32: „megismeritek az igazságot, és az igazság szabaddá tesz benneteket”; 1Tim 2,4: „[Isten] azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság ismeretére.”

²⁶ Vö. pl. a „méhen kívüli terhesség” esetére vonatkozóan: HÁMORI, *A „duplex effectus” és a „kisebbik rossz” elve az állapotos nő életveszélye esetén...* 239-253; HÁMORI, *Az abortusz és a fogamzásgátlás tilalma...* 54-74.

²⁷ Lásd pl.: II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et Spes* kezdetű lelkipásztori konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról, 1965. december 7., in AAS 58 (1966) 1025-1115, 27. pont; *A Katolikus Egyház Katekizmusa* (Szent István Kézikönyvek 6) (Budapest 2002) 2277. pont; EV 57., 65. pont; HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Lura et bona kezdetű nyilatkozat az eutanáziáról*, 1980. május 5., in AAS 72 (1980) 542-552, II. pont; EGÉSZSÉGÜGY PÁPAI TANÁCSA, *Az Egészségügyben Dolgozók Chartája* (Római Dokumentumok IX) (Budapest 1998; a továbbiakban: EDC) 137., 147. pont; MKPK 2003. évi bioetikai körlevél 68-69., 71., 73-74., 76., 78., 80., 108., 116. pont. Bizonyos megfogalmazás szerint: „az aktív és a beteg beleegyezése nélkül megvalósuló eutanázia” „gyakorlatilag az emberölés esete”; amelyből arra lehet következtetni, hogy a beteg beleegyezésével történő „eutanázia” – helyenként – az „emberölés” „privilegizált esete”-ként „értelmeződik” (MKPK 2003. évi bioetikai körlevél 80. pont) anélkül, hogy például a CIC vagy a CCEO tartalmazná azt (lásd: CIC 1397. k., CCEO 1450. k. 1. §); más megfogalmazásban: „az eutanázia az emberölés egyik fajtája” (EDC 147. pont). Vö. HÁMORI, *A „duplex effectus” és a „kisebbik rossz” elve az állapotos nő életveszélye esetén...* 239-253; HÁMORI, *Az abortusz és a fogamzásgátlás tilalma...* 54-74.

ún. túlbuzgó gyógyítás elutasítása, elkerülése, illetve befejezése (a beteg állapotának figyelembevételével rendkívülinek vagy aránytalannak, *túlsgósan* terhesnek minősülő kezelésekről, beavatkozásokról való lemondás), a közeli és elháríthatatlan, a beavatkozások abbahagyásától függetlenül halállal járó betegség *természetes* lefolyását lehetővé tevő, megfelelő fájdalomcsillapító kezelést biztosító eljárás (a beteg ápolása és az élet *természetes* befejeződésének elfogadása) nem tartozik az eutanázia fogalmi körébe.

A „*duplex effectus*” elve alkalmazásának szabályai szerint nincsen szó eutanáziáról, ha a tudatot korlátozó, az életet elfogadhatóan megrövidítő narkotikum (morfin) használata a fájdalom megfelelő enyhítésére *elkerülhetetlen*, s ez az adott helyzetben az *egyetlen* – súlyos indok (elviselhetetlen fájdalom) alapján alkalmazott – eszköz. Ebbe természetesen az is beleértendő, hogy a fájdalomcsillapító használata nem akadályozza meg más erkölcsi, családi és vallási *kötelességek* teljesítését, és a *beteg halálát* (életének megrövidítését) *nem kívánják*, csak előre látják, és mint elkerülhetetlen eseményt elviselik. Ennek megfelelő tükröződése a tételes jogban a növeli a jogbiztonságot.

A „*duplex effectus*” elv alkalmazásának szabályai a következők:

- 1.) A magatartás tárgya (*finis operis*) erkölcsileg (belsőleg) – önmagában – *nem rossz* (fájdalomcsillapítás).
- 2.) A jó eredmény (a beteg elviselhetetlen fájdalmának megfelelő csökkenése) *közvetlenül* következik a magatartásból; a rossz hatás (a beteg életének elfogadható, a kellő fájdalomcsillapító hatás eléréséhez a szükségesnél nem nagyobb adaggal történő megrövidítése) *ugyanan-nak* a magatartásnak *nem kívánt* (esetlegesen, eltűrt), *elkerülhetetlen mellékkövetkezménye*. A jó hatás – a szenvedés enyhülése – tehát nem a rosszon keresztül valósul meg; a rossz hatás nem a jó cél elérése érdekében felhasznált eszköz.²⁸ Ha azonban az orvos „együttérzés-től” motiválva az említettnél nagyobb adagú fájdalomcsillapítót ad a betegnek, akkor a rossz hatás – akárcsak esetlegesen szándék esetén is – már nem mellékkövetkezmény.
- 3.) A magatartást tanúsító személy *célja* (*finis operantis*) *jó* (elviselhetetlen szenvedés kellő csillapítása).

²⁸ A cél ugyanis nem szentesíti az eszközt, soha nem szabad rosszat tenni azért, hogy abból jó származzon, vö. pl. XI. PIUSZ, *Casti connubii* kezdetű enciklika a keresztény házasságról, 1930. december 31., in AAS 22 (1930) 539-592, III. 2. d) pont; DENZINGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai* (Szent István Kézikönyvek 9) (Bátonyterenye-Budapest 2004) 3721. pont. Vö. Róm 3,8.

4.) A rossz hatáshoz képest *arányos* mértékben *súlyos* ok, szükség (elviselhetetlen fájdalom, szenvedés) áll fenn.²⁹

Az MKPK 2003. évi bioetikai körlevelének 101. pontja tartalmazza, hogy: „A közösségi meghatározottsággal kapcsolatban az eutanázia támogatói a személyi autonómia értékére szoktak hivatkozni, amely azonban nem keverhető össze az indifferens, a saját érdekeibe bezárkózó magatartással. Az eutanázia mellett fölhozott autonómia-érv nem a másik tiszteletén alapszik, hanem távolságtartáson és a kívülről magatartáson, ahol a személy mindaddig szabad, amíg magatartása nem korlátozza mások szabadságát. (...) A tisztelet és a szolidaritás úgy próbálja hordozni a másik ember terhét, hogy tudatában van a két személy közötti áthághatatlan korlát létezésének. A túlhangsúlyozott autonómiaigény mögött tulajdonképpen a másik személyének tagadása áll, mely csak akkor jelentkezik, amikor az konfliktusba kerül saját szabadságommal. Ennek a fajta érdektelen, indifferens magatartásnak semmi köze sincs a toleranciához, ugyanarról a töről fakad, mint a háborús konfliktusok, állapítja meg Cataldo Zuccaro.³⁰ Ez a gyökerében egoista magatartás abban is kifejeződik, hogy meg akarja szabadítani a társadalmat a már fizikai értelemben nem hasznos anyagi, de főleg pszichikai terhet jelentő súlyos betegektől és haldoklóktól. Mindez támadást jelent a társadalommal szemben, hiszen az eutanáziát támogató magatartás valójában a nagyobb közösség aggasztó gyengeségét mutatja olyan határhelyzetekben, ahol a korábbi értékrend és helytállás olyan viszonyítási pontokat jelentett mindenki számára, amely megalapozta és biztosította az élet egészének értelmét.”

Felfogásomban – mind kánonjogilag, mind világi jogilag – olyan autonómia és életvédelem, életvégi döntés jelenik meg, amely valóban segít a bajban lévőnek, a szenvedőnek, ugyanakkor mellőzi a túlbuzgó gyógyítást. Bármennyire kívánatosnak látszik is a halál, ne kötelet – és ne is tortúrát – adjunk, hanem igaz szeretetet.³¹

Uram, adj okosságot, erőt, hogy a halált szándékosan szerint ne sietessük, és ne késleltessük!³²

²⁹ Lásd pl.: HÁMORI, *A haldokló, beteg ember életének és méltóságának tisztelete...* 171-174.

³⁰ Lásd: ZUCCARO, Cataldo, *L'eutanasia. Discussione dei principi argomentativi*, in *Rivista di Teologia Morale* 30 (1999) 248-249.

³¹ Részletesen lásd pl.: SZENT II. JÁNOS PÁL, *Salvifici doloris* kezdetű apostoli levél az emberi szenvedés keresztény értelméről a Katolikus Egyház püspökeihez, papjaihoz, szerzetescsaládjaihoz és hívőikhez, 1984. február 11., in *II. János Pál megnyilatkozásai. Pápai Dokumentumok 1978–2005 I-III* (szerk. Diós István; Budapest 2005) I, 271-302; HÁMORI, *A haldokló, beteg ember életének és méltóságának tisztelete...* 13-14, 23-84, 187-201, 216-228, 237-242; HÁMORI, *Az emberhez méltó „halál” megélése...* 495-504.

³² Lásd pl.: 1Sám 2,6; Bölcs 1,12.16; 16,13-14.